

Olli Mäenpää
4.3.2021

Perustuslakivaliokunnalle

Hallituksen esitys hyvinvointialueiden perustamista ja sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen järjestämisen uudistusta koskevaksi lainsäädännöksi sekä Euroopan paikallisen itsehallinnon peruskirjan 12 ja 13 artiklan mukaisen ilmoituksen antamiseksi (HE 241/2020 vp)

Kielelliset oikeudet

Julkisen vallan on perustuslain 17 §:n 2 momentin mukaan huolehdittava suomen- ja ruotsinkielisen väestön sivistyksellisistä ja yhteiskunnallisista tarpeista samanlaisten perusteiden mukaan, jolloin yhteiskunnallisiin tarpeisiin on perusteltua lukea kuuluviksi myös perusoikeutena turvatut riittävät ja yhdenvertaiset sosiaali- ja terveyspalvelut riippumatta siitä, miten palvelut käytännössä tuotetaan. Kielelliset perusoikeudet on otettava huomioon myös palvelujen alueellista organisaatiota määriteltäessä. Hallintoa järjestettäessä tulee perustuslain 122 §:n mukaan pyrkiä yhteensopiviin aluejaotuksiin, joissa turvataan suomen- ja ruotsinkielisen väestön mahdollisuudet saada palveluja omalla kielellään samanlaisten perusteiden mukaan.

Kielellisten oikeuksien turvaamiseksi sote-uudistuksen yhteydessä on varmistettava, että asiakkaan ja potilaan kielelliset oikeudet toteutuvat myös käytännössä (ks. myös PeVL 12/2017 vp). Käytännön takeilla on merkitystä etenkin perustuslain 22 §:n määrittelemän perusoikeuksien turvaamisvelvollisuuden kannalta. Niin ikään merkitystä on sillä perusoikeusuudistuksen yhteydessä korostetulla näkökohdalla, että kielelliset perusoikeudet edellyttävät paitsi kielten muodollisesti yhdenvertaista kohtelua myös suomen- ja ruotsinkielisen väestön tosiasiallisen tasarvon turvaamista muun muassa yhteiskunnallisten palvelujen järjestämisessä (HE 309/1993 vp, s. 65; PeVL 21/2009 vp).

Hallituksen esitykseen sisältyy useita erilaisia sääntelyehdotuksia, joilla pyritään konkretisoimaan näitä vaatimuksia. Yleisarviona voidaan todeta, että ehdotettu sääntely ei aiheuttaisi kielellisten perusoikeuksien kannalta ongelmallisia muutoksia näiden oikeuksien määräytymisperusteiden ja toteutumisen nykytasoon, joka säilyisi pääasiassa ennallaan.

Esityksen yleiset perusvaikutukset ovat kahdensuuntaisia. Yhtäältä ja käytännössä oikeus saada sosiaali- ja terveydenhuollon palvelua sekä suomen- että ruotsin kielellä kuitenkin laajenisi alueellisesti, sillä kaksikielisen hyvinvointialueen olisi

järjestettävä palvelut suomen- ja ruotsin kielellä myös sen alueella olevissa yksikielisissä kunnissa, joissa palvelu aiemmin on järjestetty kunnan kielellä. Tämä merkitsisi, että kaksikielisen hyvinvointialueen yksikielisten kuntien asukkaiden kielelliset oikeudet paranisivat ehdotuksen toteutuessa. Toisaalta sote-palveluista vastuussa olevien alueiden koon kasvaessa kielivähemmistön suhteellinen osuus väestöstä pienenis. Tämä voisi johtaa palveluiden kielellisen saavutettavuuden käytännön heikentymiseen.

Sääntelyn vaikutuksia kielellisten oikeuksien toteutumiseen on erityisesti tämän jännitteen suhteen seurattava. Tältä kannalta voidaan pitää merkittävänä hyvinvointialueita koskevassa lakiehdotuksessa määriteltyjä kielilautakuntia, joiden tehtävänä olisi arvioida kielellisen vähemmistön palveluiden saatavuutta, tarvetta ja laatua sekä tehdä niitä koskevia ehdotuksia aluehallitukselle. Arviointimenettely mahdollistaa kielellisten oikeuksien tosiasiallisen toteutumisen seuraamisen ja arvioinnin, minkä merkitystä perustuslakivaliokunta on korostanut lausunnossaan PeVL 26/2017 vp.

Järjestämislakiehdotuksen 5 §:n 1 momentti määrittelee sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen kieltä. Lähtökohtana on kielellisten perusoikeuksien mukaisesti, että sosiaali- ja terveydenhuolto on kaksikielisen hyvinvointialueen alueella järjestettävä sekä suomeksi että ruotsiksi siten, että asiakas saa ne valitsemallaan kielellä, joko suomeksi tai ruotsiksi. Yksikielisen hyvinvointialueen alueella sosiaali- ja terveydenhuolto järjestetään hyvinvointialueen kielellä.

Lisäksi järjestämislakiehdotuksen 33 §:n mukaan Länsi-Uudenmaan hyvinvointialueen tehtävänä tukea ruotsinkielisten palvelujen kehittämistä koko maassa. Saman lakiehdotuksen 39 §:n mukaan kaksikielisillä hyvinvointialueilla olisi velvollisuus sopia työnjaosta koskien sellaisia ruotsinkielisiä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita, joissa tarvitaan erityistä osaamista. Säännösehdoituksia voidaan pitää kielellisiä oikeuksia turvaavina.

Perustuslain 17 §:n 3 momentin mukaan saamelaisilla alkuperäiskansana on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Saamelaisten oikeudesta käyttää saamen kieltä viranomaisessa säädetään lailla. Saamelaisten oikeus saada sosiaali- ja terveyspalveluja saamen kielellä määräytyisi järjestämislakiehdotuksen 5 §:n 2 momentin mukaan.

Viittomakieltä käyttävien sekä vammaisuuden vuoksi tulkitsemis- ja käännösapua tarvitsevien oikeudet turvataan perustuslain 17 §:n 3 momentin mukaan lailla. Tältä osin perussääntely sisältyisi järjestämislakiehdotuksen 5 §:n 3 momenttiin. Ehdotettu sääntely ei muuttaisi viittomakieltä käyttävien oikeuksia, vaan oikeuksien taso säilyisi ennallaan.

Esitykseen sisältyvässä 34. lakiehdotuksessa ehdotetaan kielilakiin tehtäväksi hyvinvointialueesta annettavan lain säätämisestä johtuvat välttämättömät

muutokset. Hyvinvointialueet rinnastuisivat muutosehdotusten mukaan kuntiin kielilain soveltamisen kannalta. Muutokset olisivat luonteeltaan lähinnä teknisiä eikä niillä olisi muuttavaa vaikutusta kielilain mukaan määräytyviin kielellisiin oikeuksiin.

Esitykseen sisältyvässä 35. lakiehdotuksessa ehdotetaan muutettavaksi julkisyyhteisöjen henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta annettua lakia niin, että kyseistä lakia sovellettaisiin myös hyvinvointialueen ja hyvinvointiyhtymän viranomaisiin. Viranomaisilla olisi siten velvollisuus huolehtia henkilöstön kielitaidosta eri tavoin ja niiden tulisi rekrytoinneissa varmistua, että palvelukseen otettavalla olisi tehtävien kannalta riittävä kielitaito. Hyvinvointialue vahvistaisi henkilöstölle asetettavat kielitaitovaatimukset. Tältäkin osin on välttämätöntä ottaa huomioon velvollisuus turvata kielellisten oikeuksien toteutuminen myös käytännössä.